

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาประเทศที่ผ่านมา กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ ได้กลายมาเป็นศูนย์กลางความเจริญไว้ในทุกด้าน ตั้งแต่เป็นศูนย์กลางทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม ตลอดจน การติดต่อกับต่างประเทศ การติดต่อสื่อสารและการคมนาคมขนส่ง ทั้งภายในและภายนอกประเทศ ถึงกับมีผู้กล่าวว่า “กรุงเทพฯ คือ ประเทศไทย” โดยเหตุที่ว่า กรุงเทพมหานคร เป็นศูนย์กลางของความเจริญในทุก ๆ ด้าน (ศิริวรรณ ศิริบุญ, 2531: 1) นอกจากนั้น กรุงเทพมหานคร ยังนับเป็นเอกนคร (Primate City) ที่มีความเจริญรุ่งเรือง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ไม่น้อยหน้าเอกนครใหญ่ ๆ ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สัมมนาวิชาการเรื่อง วัฒนธรรมเมือง, 2537: 128)

จากประวัติของ กรุงเทพมหานคร ที่มีความสำคัญในทุก ๆ ด้าน ด้วยการเป็นนครหลวงกว่า 214 ปี ได้รับการพัฒนา และมีวิวัฒนาการเรื่อยมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม อย่างเด่นชัด โดยเริ่มมีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นแผนแม่บทในการกำหนดขอบเขตของการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่ปี 2504 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า 30 ปี รวมทั้งสิ้น 7 ฉบับ

แผนพัฒนาฉบับที่ 1-4 นั้นเราจะพบว่า รัฐได้มุ่งที่จะจัดสร้างความสำเร็จก้าวหน้าทางวัตถุ แทนที่จะมุ่งเน้นการพัฒนาคน สิ่งนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามที่คณะทำงานศึกษานโยบาย การพัฒนาสรุปได้ว่า (ยูวัฒน์ วุฒิมณี, 2526 : 104) ผลการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะ 20 ปีที่ผ่านมา หากพิจารณาแต่เพียงในแง่ของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมแล้วก็อาจกล่าวได้ว่า ประสพผลที่ค่อนข้างน่าพอใจ แต่เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้ง โดยเฉพาะในแง่ของการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากการพัฒนา ข้อเท็จจริงจะปรากฏให้เห็นชัดว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างขาดความสมดุล จนยังผลให้เกิดปัญหาช่องว่างแตกต่างห่างไกลกันออกไปทุกที ๆ ในแต่ละภาคระหว่างเขตชนบทและเขตเมืองของประเทศ ในลักษณะเช่นนี้ เราอาจจะมองได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่สืบเนื่องมาจากการที่ในแต่ละเขตนั้น ประชากรมีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาให้ทันสมัยนี้ไม่เท่าเทียมกัน จึงได้ส่งผลแก่ประโยชน์ส่วนรวมของประเทศดังกล่าว

ดังนั้นในแผนพัฒนา ฉบับที่ 5 เป็นต้นมา จึงได้มุ่งเน้นที่การพัฒนากำลังคนเพราะการกระจายรายได้ และการแก้ปัญหาค่าเงินในชนบท จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพครบถ้วนสมบูรณ์ (แผนพัฒนาฉบับที่ 5 , 2528 : 17) รวมทั้งแผนพัฒนาฉบับที่ 7 คือฉบับปัจจุบัน (พ.ศ. 2535 - 2539) ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ให้มีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดความเจริญเติบโตเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และมีเสถียรภาพ ให้มีการกระจายรายได้ และการพัฒนาอย่างกว้างขวาง และเร่งรัดพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิตสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับคน โดยคนเป็นทั้งผู้กำหนด สนับสนุนให้กระบวนการพัฒนาดำเนินตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคนจะเป็นผู้รับประโยชน์ และรับผลกระทบจากการพัฒนานั้นโดยตรง ดังนั้น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 เพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาทั้งในเชิง ปริมาณ คุณภาพ และความเป็นธรรมในสังคม

และในอนาคต แผนพัฒนา ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 - 2544) ได้มีการเสนอว่า “ควรเป็นสังคมที่พัฒนาไปอย่างสมดุล ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม” นอกจากนี้แล้ว ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแนวใหม่ “จะสนับสนุนให้มีการผสมผสาน มิติด้านสิ่งแวดล้อม เข้ากับมิติด้านเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจก่อผลเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตน้อยที่สุด” และมีแนวความคิดหลักว่า “แผนพัฒนาฉบับที่ 8 เป็นแผนที่มุ่งเน้น การพัฒนาคนเป็นจุดมุ่งหมายหลัก ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” (สัมมนาวิชาการ เรื่อง เศรษฐกิจไทยสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน , 2538 : 2-14) ดังนั้น คุณภาพประชากร จึงนับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับการพัฒนาประเทศ

หากแต่การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเป็น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเขตเมืองมากกว่าชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงในเมือง มีอัตราสูงขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งยังเติบโตอย่างรวดเร็ว(สัมมนาวิชาการเรื่องวัฒนธรรมเมือง, 2537 : 6) เกิดความไม่เท่าเทียมกัน เป็นสังคมที่มีความสลับซับซ้อนขึ้นในสังคมแบบโมเดิร์นสัมพันธ์มาเป็นสังคมแบบสมฤทธิสัมพันธ์ เน้นความเจริญ ความทันสมัยทางด้านวัตถุ (เรื่องเดียวกัน : 100)

สาเหตุหนึ่ง คือ กรุงเทพฯ เป็นประตูทางเข้าของสินค้า ความคิดและวัฒนธรรมจากที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางด้านอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค รวมทั้งการดำเนินชีวิต ทำให้เกิดความเจริญทางวัตถุ ความฟุ้งเฟ้อเข้ามาในสังคม และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย ได้รับวัฒนธรรมแบบใหม่ จากต่างประเทศอย่างรีบเร่ง จนดูเหมือนว่าจะเป็นสังคมของคนรุ่นใหม่ สมัยใหม่ (รัชนิกร เศรษฐโช , 2532 : 128-129)

จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จากสถิติในช่วงกลางปี 2538 พบว่า จำนวนประชากรมีถึง 7.9 ล้านคนและคาดว่าในปี 2548 จะมีประชากรมากถึง 10.3 ล้านคน ทำให้เกิดผลกระทบต่าง ๆ อันเกิดตามมาจากการเติบโตอย่างรวดเร็วเกินไป (กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ , 2534 : 9) ทำให้ปัญหาต่าง ๆ เพิ่มขึ้นตามมามากยิ่งขึ้น เป็นเงาตามตัว เช่นปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาการเมือง ปัญหาสังคม เป็นต้น หากไม่เร่งพัฒนาคุณภาพประชากรให้ถูกทิศทางอย่างจริงจังและต่อเนื่อง สังคมก็จะทรุดโทรมด้วยปัญหาร้ายแรงหลากหลายเกินกว่าจะแก้ไขได้ (เรื่องเดียวกัน : 12)

ดังนั้นการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาประเทศ จึงขึ้นอยู่กับการจัดการทรัพยากรมนุษย์เป็นสิ่งสำคัญ เป็นแง่มุมในการพัฒนาชาติ และการนำชาติไปสู่ความทันสมัย ถ้าหากว่ามีการแก้ปัญหาได้สำเร็จ อุปสรรคส่วนใหญ่ของความก้าวหน้าจะถูกขจัดออกไปได้ (เฟรดเดอริค , 2521 : 22) ประชากรที่มีคุณภาพย่อมสามารถสร้างเศรษฐกิจ สร้างสังคม สร้างวัฒนธรรม สร้างการอนุรักษ์ สร้างสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตใจชนิดที่เชื่อมโยงกันได้อย่างสมดุล อันจะนำไปสู่ความผาสุกของสังคมโดยรวม (กฤตยา อาชวนิจกุลและคณะ , 2534 : 6)

ปัจจุบันการพัฒนากำลังอยู่ในจุดหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญ โดยที่เศรษฐกิจของไทยกำลังก้าวสู่ระดับนานาชาติ และจะต้องแข่งขันในเวทีโลกมากยิ่งขึ้นทุกขณะ โดยมีโครงสร้างเศรษฐกิจภายในประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการที่ทันสมัย และในปี 2538 รัฐบาลไทย ได้ประกาศให้เป็นปีเทคโนโลยีสารสนเทศไทย หรือ ปีไอที พร้อมกันนั้นก็ได้มีการกำหนดคนนโยบายไอที 2000 ขึ้นเพื่อเตรียมความพร้อมของประเทศไทยเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานทางด้านสารสนเทศ (วารสารเมเนจเม้นท์ , 2539 : 40-45) วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในศตวรรษหน้า ยิ่งจะทวีความสำคัญ และเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้นเรื่อย ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน คือ ด้านโทรคมนาคม และการสื่อสาร ทั้งอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์โทรคมนาคม และด้านวิทยาการอันทันสมัย ดังนั้น ถ้าจะให้คนเป็นคนกำหนดหรือสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาได้ จำเป็นจะต้องพัฒนาคนให้มีศักยภาพและจัดความสามารถให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว คุณภาพประชากร จึงนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในอันที่จะพัฒนาประเทศให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น คุณลักษณะหนึ่งที่เอื้ออำนวยแก่การพัฒนาประเทศ คือการที่บุคคลจะพัฒนาให้เป็นคนที่ทันสมัย นักวิชาการหลายท่าน เช่น แม็ค เซลล์ , แบล็ค , อินเคเลส , เลินเนอร์ , ซิลล์ และโรเจอร์ส (McCell , Black , Inkeles , Lerner , Shils , and Rogers) ต่างมีความเห็นสอดคล้องต้องกันว่า (บุญเลิศ สุภคติก : 10) บุคคลนั้นจะต้องมีคุณสมบัติทางจิตวิทยา หรือความรู้สึกรู้จัก ทักษะ

และ พฤติกรรมบางอย่างที่ทันสมัย คุณสมบัติเช่นนี้ว่า “Modernity” และกระบวนการที่ทำให้บุคคลสามารถพัฒนาจนมีคุณสมบัติเช่นนี้ เรียกว่า “Modernization” (Rogers and Svenning ,1966 :14) เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้บุคคล ให้มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (Traditional Way) มาสู่ลักษณะที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น มีการพัฒนาในเรื่อง เทคโนโลยี และมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

Rogers (1996 : 102) ได้ศึกษาถึงกระบวนการที่ทำให้บุคคลซึ่งอยู่ในสังคมแบบดั้งเดิมกลายเป็นคนทันสมัย โดยศึกษาชาวนาในกลุ่มละตินอเมริกา ซึ่งโรเจอร์ได้เสนอแนวความคิดเอาไว้หลายประการ กล่าวคือ ปัจจัยที่ช่วยให้บุคคลมีความทันสมัยนั้นขึ้นอยู่กับ

1. การรู้หนังสือ (Literacy)
2. การเปิดรับสื่อมวลชน (Mass Media Exposure)
3. การมีประสบการณ์ภายนอกสังคม (Cosmopolitaness)
4. การเข้าใจบทบาทผู้อื่น (Empathy)
5. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement Motivation)
6. ความไม่เชื่อถือโชคชะตา (Fatalism)
7. การยอมรับนวัตกรรม (Innovationess)
8. ความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge)
9. ความมุ่งหวัง (Aspiration)

สื่อมวลชน ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญสถาบันหนึ่งของสังคม อันเป็นผลผลิตจากความพยายามของมนุษย์ที่จะสื่อสารไปถึงคนจำนวนมากในเวลาอันรวดเร็ว เป็นการสนองความต้องการส่วนหนึ่งในสังคมมนุษย์ ที่จะต้องอยู่ร่วมกันในสังคม นั่นคือ ความต้องการที่จะสื่อสารเพื่อการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดข่าวสาร และประสบการณ์ระหว่างกัน เพื่อให้ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคมราบรื่นอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัย (ระวีวรรณ ประกอบผล , 2525 : 1) ก็มีลักษณะต่างๆ ไปที่อำนวยความสะดวกสร้างบรรยากาศของการพัฒนา คือ (Frey : 10-18)

1. ความกว้างขวาง (Extensive) สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงทุกแห่งในประเทศได้
2. ความเร็ว (Speed) สื่อมวลชนสามารถเข้าถึงประชาชนจำนวนมากได้ในเวลาอันรวดเร็ว
3. สามารถควบคุมได้ (Controllability) ทำให้ง่ายสำหรับผู้วางนโยบายการพัฒนาจะใช้เป็นเครื่องมือ
4. ศักยภาพของความมีประสิทธิภาพ (Potential Effectiveness) เมื่อเปรียบเทียบกับสื่ออย่างอื่น สื่อมวลชนมีแนวโน้มที่จะมีประสิทธิภาพ ในการให้ความรู้และการประหยัด

สื่อมวลชนจึงน่าจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาคนให้มีลักษณะพึงประสงค์ได้ ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพต่อไป

ดังนั้นผู้วิจัย จึงต้องการศึกษาความทันสมัยของประชาชนในเมืองหลวง การศึกษาข้อมูลลักษณะความทันสมัยในระดับบุคคล(Individual Modernization)ของประชาชนในกรุงเทพมหานครว่าเมืองที่มีการเปลี่ยนแปลงสังคมแล้ว อันหมายถึงกระบวนการซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในโครงสร้าง (Structure) และหน้าที่ (Function) ของระบบสังคมแล้ว คนที่อยู่ในสังคมมีพฤติกรรม การเปิดรับสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ อย่างไร และการเปิดรับสื่อมวลชนมีผลต่อระดับความทันสมัยของบุคคลอย่างไร นอกจากนี้ยังจะดูถึงระดับความทันสมัยของคนในเมืองหลวงด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของประชาชนในกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะทางประชากร กับพฤติกรรมการเปิดรับ

สื่อมวลชนของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

4. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ลักษณะทางประชากร กับความทันสมัยของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

5. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนกับความทันสมัยของประชาชนในกรุงเทพมหานคร

คำถามสำหรับการวิจัย

1. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนของประชาชนในกรุงเทพมหานคร เป็นอย่างไร
2. พฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในกรุงเทพมหานครเป็นอย่างไร
3. ลักษณะทางประชากรของประชาชนในกรุงเทพมหานครมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชนหรือไม่
4. ลักษณะทางประชากรของประชาชนในกรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์กับความทันสมัยหรือไม่
5. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับ ความทันสมัยของประชาชนในกรุงเทพมหานครหรือไม่

สมมติฐานในการวิจัย

1. ลักษณะทางประชากร มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน
2. ลักษณะทางประชากร มีความสัมพันธ์กับความทันสมัย
3. พฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน มีความสัมพันธ์กับความทันสมัย

ขอบเขตในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเฉพาะประชาชนในกรุงเทพมหานครเท่านั้น โดยเลือกศึกษาเฉพาะตัวแปรด้านเพศ อายุ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ และพฤติกรรมการเปิดรับสื่อมวลชน ซึ่งอาจมีตัวแปรอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ หรือ สามารถอธิบายความทันสมัยได้ นอกจากนั้น ตัวแปรด้านความทันสมัย ก็ยังใช้ปัจจัยเพียง 3 ปัจจัยเท่านั้น เป็นตัวแปรวัด คือ ความรู้ทางการเมือง ความไม่เชื่อเรื่องโชคชะตา และการเข้าใจบทบาทของผู้อื่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ผลการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการใช้สื่อมวลชนเพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับความทันสมัยของประชาชน
2. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ใช้เป็นแนวทางในการประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านความทันสมัย
3. เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางสำหรับทำการวิจัย ในเรื่องที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ต่อไป
4. เป็นประโยชน์ต่อวิชาการด้านนิเทศศาสตร์พัฒนาการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปิดรับสื่อมวลชนกับความทันสมัย

นิยามศัพท์ที่ใช้สำหรับการวิจัย

ลักษณะทางประชากร	หมายถึง	เพศ อายุ การศึกษา ฐานะทางเศรษฐกิจ
ฐานะทางเศรษฐกิจ	หมายถึง	ระดับฐานะทางเศรษฐกิจ โดยดูจากรายได้ส่วนตัวต่อเดือน
การศึกษา	หมายถึง	ระดับการศึกษาชั้นสูงสุด หรือระดับการศึกษาที่ได้รับในขณะนั้น

พฤติกรรมกรเปิดรับสื่อมวลชน หมายถึง	ความบ่อยครั้งในการเปิดรับ ฟัง อ่าน หรือดู วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร รวมทั้งระยะเวลาในการฟัง อ่าน หรือ ดูในแต่ละครั้ง
ความทันสมัย หมายถึง	ความรู้ทางการเมือง (Political Knowledge) การเข้าใจบทบาทผู้อื่น (Empathy) และ ความไม่เชื่อเรื่องโชคชะตา (Fatalism)
พฤติกรรมกรมีส่วนร่วมทางการเมือง	หมายถึง การไปใช้สิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539